

31898

DESPRE MATERIALISMUL DIALECTIC ȘI MATERIALISMUL ISTORIC

(EXTRAS DIN
„ISTORIA PARTIDULUI COMUNIST
[BOLȘEVIC] AL UNIUNII SOVIETICE“,
CAP. IV., 2.)

06213

**AT DE COMITETUL REGIONAL BANAT AL
PARTIDULUI COMUNIST DIN ROMÂNIA**

D

A 1645: 59

Despre materialismul dialectic și materialismul istoric

Materialismul dialectic este concepția despre lume a partidului marxist-leninist. Această concepție se numește materialism dialectic, pentru că felul de a privi fenomenele naturii, metoda ei de a cunoaște aceste fenomene este **dialectică**, iar interpretarea pe care o dă fenomenelor naturii, felul ei de a înțelege fenomenele naturii, teoria sa, este **materialistă**.

Materialismul istoric este extinderea principiilor materialismului dialectic asupra studiului vieții sociale, aplicarea principiilor materialismului dialectic la fenomenele vieții sociale, la studiul istoriei societății.

Definind metoda lor dialectică, Marx și Engels se referă de obicei la Hegel, ca la filozoful, care a formulat trăsăturile fundamentale ale dialecticii. Aceasta nu înseamnă însă că dialectica lui Marx și Engels este identică cu cea a lui Hegel. În realitate, Marx și Engels n'au luat din dialectica lui Hegel decât „sâmburele rațional“ al ei, aruncând la o parte coaja idealistă hegeliană și dezvoltând dialectica mai departe, pentru a-i da un caracter științific modern.

„Metoda mea dialectică“ — spune Marx — „nu numai că se deosebește în fond de metoda hegeliană, dar este direct opusă ei. Pentru Hegel procesul gândirii, pe care sub numele de idei, îl preface chiar într'un subiect de sine stătător, este demiurgul (creatorul) realului, care nu este decât manifestarea lui exterioară. Pentru mine, dimpotrivă, lumea ideilor nu este

decât lumea materială, transpusă și transformată în capul omului.“ — (K. Marx, postfața la ediția a II-a a volumului I-ii al „Capitalului“, ed. germană.)

Definind materialismul lor, Marx și Engels se referă de obicei la Feuerbach, ca la filozoful, care a restabilit materialismul în drepturile sale.

Totuși aceasta nu înseamnă că materialismul lui Marx și Engels este identic cu materialismul lui Feuerbach. În realitate Marx și Engels au luat din materialismul lui Feuerbach „sâmburele principal“ al lui, dezvoltându-l mai departe în teorie filozofico-științifică a materialismului și au aruncat la o parte suprapunerile lui idealiste, religioase și etice. Se știe că Feuerbach, fiind în fond materialist, s'a ridicat împotriva denumirii de materialism. Engels nu odată a declarat că Feuerbach „cu toată baza sa materialistă nu s'a eliberat încă de cătușele idealiste vechi“, că „adevăratul idealism al lui Feuerbach iese la iveală îndată ce ajungem la filozofia religiei și la etica lui.“ (K. Marx, Scrieri Alese, vol. I, pag. 443—445, ediția germană.)

Dialectica provine dela cuvântul grecesc „dialego“, ce înseamnă a discuta, a polemiza. Sub dialectică în antichitate se înțelegea arta de a obține adevărul descoperind contradicții în raționamentul adversarului și biruind aceste contradicții. În antichitate unii filozofi socoteau că descoperirea contradicțiilor în gândire și ciocnirea părerilor contrare este cel mai bun mijloc de a descoperi adevărul. Acest mod dialectic de gândire extins, mai târziu, asupra fenomenelor naturii, a devenit metoda dialectică de cunoaștere a naturii, metoda care privea fenomenele naturii ca fenomene în veșnică mișcare și schimbare, iar dezvoltarea naturii o privea ca rezultat al dezvoltării contradicțiilor în natură, ca rezultat al acțiunii reciproce a forțelor contrarii în natură.

În esența ei dialectica este direct opusă metafizicii.

I. **Metoda dialectică** marxistă este caracterizată prin următoarele trăsături fundamentale:

A. In opoziție cu metafizica, dialectica privește natura nu ca o acumulare întâmplătoare de obiecte, de fenomene rupte unele de altele, izolate și independente unele de altele, ci ca un tot unit, coerent, în care obiectele, fenomenele sunt organic legate între ele, depind unele de altele și se condiționează unele pe altele.

De aceea metoda dialectică socotește că nici un fenomen în natură nu poate fi înțeles, dacă-l vom lua izolat, nelegat de fenomenele înconjurătoare, căci orice fenomen în orice domeniu al naturii poate fi prefăcut în non-sens, dacă-l privim nelegat de condițiunile înconjurătoare, rupt de ele, și dimpotrivă, orice fenomen poate fi înțeles și justificat, dacă este privit în legătură sa indisolubilă cu fenomenele înconjurătoare, dacă-l privim așa cum este condiționat de fenomenele care-l înconjoară.

B. In opoziție cu metafizica, dialectica privește natura nu ca o stare de repaos și de imobilitate, de stagnare și de neschimbare, ci ca o stare de mișcare și de schimbare neîntreruptă, de reînnoire și de dezvoltare neîntreruptă, în care totdeauna se naște și se dezvoltă ceva, se distruge și dispare ceva.

De aceea metoda dialectică cere ca fenomenele să fie privite nu numai din punctul de vedere al legăturii și condiționării lor reciproce, dar și din punctul de vedere al mișcării lor, al schimbării lor, al dezvoltării lor, din punctul de vedere al apariției și muririi lor treptate.

Pentru metoda dialectică este important, înainte de toate, nu ceea ce la un moment dat pare stabil, dar începe de acum să moară treptat, ci ceea ce se naște și se dezvoltă, chiar dacă pare la un moment dat nestabil, căci pentru metoda dialectică este de neînviș numai ceea ce se naște și se dezvoltă

„Intreaga natură“ — spune Engels, — „începând dela cele mai mici părțile ale ei, până la cele mai mari corpuri, începând dela grăunțele de nisip și terminând cu soarele, începând dela protist (celula vie primitivă. — Nota red.) și terminând cu omul, se găsește într'un veșnic proces de apariție și dispariție, într'o curgere neîncetată, într'o mișcare și o schimbare perpetuă“. (F. Engels, „Anti-Dühring“, Dialectica naturii, pag. 491, ed. germană.)

De aceea spune Engels, dialectica „privește lucrurile și reflecția lor mintală mai ales în legătura lor reciprocă, în înlănțuirea lor, în mișcarea lor, în apariția și dispariția lor.“ (Karl Marx și F. Engels, vol. XIV, pag. 23, ed. rusă.)

C. În opoziție cu metafizica, dialectica privește procesul de dezvoltare nu ca pe un simplu proces de creștere, în care schimbările cantitative nu duc la schimbări calitative, ci ca pe o astfel de dezvoltare, care trece dela schimbări cantitative neînsemnate și latente la schimbări fățișe, la schimbări radicale, la schimbări calitative, în care schimbările calitative survin nu în mod treptat, ci rapid, brusc, efectuându-se în salturi dela o stare la alta, nu survin în mod întâmplător, ci după anumite legi, survin în urma acumulării schimbărilor cantitative, imperceptibile și treptate.

De aceea metoda dialectică socotește că procesul de dezvoltare trebuie să fie înțeles nu ca o mișcare în cerc, nu ca o simplă repetare a drumului parcurs, ci ca o mișcare progresivă, ca o mișcare ascendentă, ca o trecere dela vechea stare calitativă la o nouă stare calitativă, ca o dezvoltare dela simplu la complex, dela inferior la superior.

„Natura“, — spune Engels, — „este piatra de încercare a dialecticii și trebuie spus că științele naturale moderne, care au furnizat pentru această încercare un material extrem de bogat, care sporește pe fiecare zi, au dovedit prin aceasta că în natură, în ul-

tima instanță, totul se săvârșește în mod dialectic și nu metafizic, că ea nu se mișcă într'un cerc, care rămâne veșnic același și care se repetă continuu, ci ea trăește o adevărată istorie. Aci se cuvine a numi înaintea de toate pe Darwin, care a dat o lovitură din cele mai puternice concepției metafizice asupra naturii, dovedind că întreaga natură organică de astăzi, plantele și animalele și prin urmare și omul, este produsul unui proces de dezvoltare, care continuă de milioane de ani." (Ibidem, pag. 25.)

Definind dezvoltarea dialectică ca o trecere dela schimbări cantitative la schimbări calitative, Engels spune:

„In fizică . . . orice schimbare este o trecere a cantității în calitate, rezultatul schimbării cantitative a cantității de mișcare, de o oarecare formă inerentă corpului sau comunicate lui. Așa de pildă, temperatura apei n'are la început nici o însemnătate pentru starea ei lichidă, dar mărindu-se sau micșorându-se temperatura apei lichide, vine un moment, când această stare de coeziune se transformă într'un caz în aburi, în celălalt în gheață. . . Așa, este necesar un minimum anumit de tensiune al curentului electric, pentruca firul de platină al lămpii electrice să înceapă a da lumină; așa, fiecare metal își are temperatura la care se topește; așa fiecare lichid își are, sub o presiune dată, punctul său determinat la care îngheață și fierbe, în măsura în care mijloacele noastre ne permit a obține o temperatură corespunzătoare; așa, însfârșit fiecare gaz are un punct critic, în care la o presiune și răcire determinată, poate fi transformat în stare lichidă . . . Așa numitele constante în fizică (puncte de trecere dela o stare la alta. — Nota red.) nu sunt, de cele mai multe ori, nimic altceva, decât denumirea punctelor nodale la care adăugarea sau scăderea (schimbarea) cantitativă a mișcării provoacă

o schimbare calitativă în starea corpului respectiv, la care prin urmare, cantitatea trece în calitate.“ (Ibidem, pag. 502—503.)

Trecând apoi la chimie, Engels continuă:

„Chimia poate fi denumită știința schimbărilor calitative a corpurilor, care au loc în urma schimbărilor cantitative a compoziției lor. Aceasta o știe de acum însuși Hegel . . . Să luăm oxigenul: dacă în molecula lui se unesc trei atomi în loc de doi, ca de obicei, obținem ozonul, un corp, care se deosebește foarte precis de oxigenul obișnuit prin mirosul său și prin reacțiunile sale. Dar ce să spunem despre diferitele proporții în care oxigenul se combină cu azotul sau cu sulful și din care fiecare dă un corp calitativ deosebit de toate celealte corpuri.“ — (Ibidem, pag. 503.)

În sfârșit, criticând pe Dühring, care ocărește cât îl ține gura pe Hegel, împrumutând în acelaș timp dela el, pe tăcute, cunoscuta teză, după care trecera din domeniul lumii fără simțuri în cea a lumii cu simțuri, din domeniul lumii anorganice în cea a vieții organice, este un salt într'o nouă stare, Engels spune:

„Aceasta este doar linia nodală hegeliană a raporturilor măsurii, unde o mărire sau o micșorare pur cantitativă provoacă în punctele nodale determinate un salt calitativ, cum este de pildă în cazul încălzirii sau răcirii apei, pentru care punctele de fierbere și de înghețare sunt nodurile, unde se săvârșește, sub o presiune normală, saltul într'o nouă stare de agregare, unde, prin urmare, cantitatea trece în calitate.“ (Ibidem, pag. 49—50.)

D. În opoziție cu metafizica, dialectica pornește de acolo, că obiectelor naturii, fenomenelor naturii, le sunt proprii contraziceri interne, căci ele toate au o latură a lor, negativă și una pozitivă, un trecut și un viitor al lor, ele-

mentele lor care dispar și alte care se dezvoltă, că lupta acestor contradicții, lupta între ceea ce este vechiu și ceea ce este nou, între ceea ce moare treptat și ceea ce se naște, între ceea ce dispare și ceea ce se dezvoltă, constituie conținutul intern al procesului de dezvoltare, conținutul intern al transformării schimbărilor cantitative în schimbări calitative.

De aceea metoda dialectică socotește că procesul de dezvoltare de la inferior la superior se produce nu în ordinea unei desfășurări armonioase a fenomenelor, ci în ordinea desvăluirii contradicțiilor proprii obiectelor, fenomenelor, în ordinea „luptei“ de tendințe opuse, care acționează pe baza acestor contradicții.

„Dialectica în sensul propriu al cuvântului“, spune Lenin, „este studiul contradicțiilor în însăși esența lucrurilor“. (Lenin, „Caiete filozofice“, pag. 263, ed. rusă.)

Și mai departe:

„Desvoltarea este „lupta“ contradicțiilor“. — (Lenin, vol. XIII., pag. 301, ed. rusă.)

Acestea sunt pe scurt trăsăturile fundamentale ale metodei dialectice marxiste. Nu este greu de înțeles ce însemnătate colosală are extinderea principiilor metodei dialectice asupra studiului vieții sociale, asupra studiului istoriei societății, ce însemnătate colosală are aplicarea acestor principii la istoria societății, la activitatea practică a partidului proletariatului.

Dacă în lume nu există fenomene izolate, dacă toate fenomenele sunt legate între ele și se condiționează reciproc, este clar că fiecare orânduială socială și fiecare mișcare socială în istorie trebuie să fie apreciată nu din punctul de vedere al „dreptății veșnice“ sau din punctul de vedere al vreunei alte idei preconcepute, cum adesea o fac istoricii, ci din punctul de vedere al acelor condițiuni,

care au dat naștere acestei orânduiri și acestei mișcări sociale și cu care sunt legate.

Orânduirea robiei în condițiunile actuale ar fi un non-sens, o absurditate contra naturii. Orânduirea robiei în condițiunile orânduiri comunei primitive în descompunere este un fenomen pe deplin de înțeles și logic deoarece înseamnă un pas înainte, în comparație cu orânduirea comunei primitive.

Revendicarea republicei burghezo-democratică în condițiunile existenței țarismului și ale societății burgheze de pildă în 1905 în Rusia, a fost o revendicare cu totul de înțeles, justă și revoluționară, căci republica burgheză însemna pe atunci un pas înainte. Revendicarea republicei burghezo-democratice în condițiunile noastre, actuale din U. R. S. S. este o revendicare lipsită de sens și contrarevoluționară, căci republica burgheză în comparație cu republica sovietică este un pas înapoi.

Totul depinde de condițiuni, de loc și de timp.

Se înțelege că fără o astfel de concepție istorică a fenomenelor sociale este imposibilă existența și dezvoltarea științei istoriei, că numai o astfel de concepție ferește știința istorică de a se preface într'un haos de întâmplări și într'o grămadă de greșeli din cele mai absurde.

Mai departe: dacă lumea se găsește într'o mișcare și dezvoltare neîntreruptă, dacă moartea treptată a vechiului și nașterea noului este o lege a dezvoltării, este clar că nu mai sunt orânduiri sociale „de neclintit“, nu mai sunt „principii veșnice“ de proprietatea privată și de exploatare, că nu mai sunt „idei veșnice“ de supunere a țăranilor față de moșieri, a muncitorilor față de capitaliști.

Prin urmare orânduirea capitalistă poate fi înlocuită prin orânduirea socialistă, tot așa după cum orânduirea capitalistă a înlocuit la timpul său, orânduirea feudală.

Prin urmare trebuie să ne îndreptăm nu spre acele pături sociale, care nu se mai dezvoltă chiar dacă repre-

zintă în momentul de față forța predominantă, ci spre acele pături care se desvoltă și au un viitor, chiar dacă nu reprezintă în momentul de față forța predominantă.

În anii 1880—1890, în epoca luptei marxiștilor împotriva narodnicilor, proletariatul din Rusia era o minoritate neînsemnată în comparație cu țărănimea individuală, care forma majoritatea enormă a populației. Dar proletariatul se desvolta ca clasă, pe când țărănimea ca clasă se destrăma. Și tocmai pentru că proletariatul se desvolta ca clasă, marxiștii se orientau spre proletariat. Și ei nu s'au înșelat, căci, după cum se știe, proletariatul creșcu apoi dintr'o forță neînsemnată într'o forță istorică și politică de căpetenie.

Prin urmare pentru a nu greși în politică, trebuie să privești înainte, iar nu înapoi.

Mai departe: dacă trecerea schimbărilor cantitative lente, în schimbări calitative rapide și brusce, este o lege a desvoltării, este clar că revoluțiile săvârșite de clasele asuprite este un fenomen absolut natural și inevitabil.

Prin urmare trecerea dela capitalism la socialism și eliberarea clasei muncitoare de sub jugul capitalist, poate fi înfăptuită nu pe calea schimbărilor lente, nu pe calea reformelor, ci numai pe calea schimbării calitative a orânduirii capitaliste, pe calea revoluției.

Prin urmare, pentru a nu greși în politică, trebuie să fii revoluționar, și nu reformist.

Mai departe: dacă desvoltarea are loc prin desvăluirea contradicțiilor interne, prin ciocnirea forțelor opuse pe baza acestor contradicții spre a birui aceste contradicții, apoi este clar că lupta de clasă a proletariatului este un fenomen absolut natural și inevitabil.

Prin urmare nu trebuie să ascundem contradicțiile orânduirii capitaliste, ci trebuie să le scoatem la iveală și să le descurcăm, să nu stingem lupta de clasă, ci s'o ducem până la capăt.

Prin urmare, pentru a nu greși în politică, trebuie să ducem o politică proletară de clasă, intransigentă, iar nu o politică reformistă de armonie între interesele proletariatului și ale burgheziei, nu o politică de conciliere, de „integrare“ a capitalismului în socialism.

Așa stau lucrurile cu metoda dialectică marxistă, aplicată la viața socială, aplicată la istoria societății.

2. In ce privește materialismul filozofic marxist el este, în esența sa, direct opus idealismului filozofic.

Materialismul filozofic marxist se caracterizează prin următoarele trăsături fundamentale:

A. In opoziție cu idealismul, care socotește lumea ca o încarnare a „ideii absolute“, a „spiritului universal“, a „conștiinței“, materialismul filozofic al lui Marx pornește de acolo că lumea după natura ei, este materială, că fenomenele multiple din univers sunt diferitele aspecte ale materiei în mișcare, că legătura reciprocă și condiționarea reciprocă a fenomenelor stabilite prin metoda dialectică, constituiesc legile necesare de dezvoltare ale materiei în mișcare, că lumea se dezvoltă după legile mișcării materiei și nu are nevoie de nici un „spirit universal“.

„Concepția materialistă a naturii“ — spune Engels — „însemnează pur și simplu priceperea naturii, așa cum este ea, fără nici o adăugare străină“. — (F. Engels, Ludovic Feuerbach și sfârșitul filozofiei clasice germane, ed. germană, Moscova, 1932, pag. 80.)

Referindu-se la concepția materialistă a filosofului din antichitate, Heraclit, după care „lumea este unică, nu este creată de nici un zeu, de nici un om, ci a fost este și va fi un foc veșnic viu, care se întetește și se domolește, conform anumitelor legi“, Lenin spune: „O foarte bună expunere a principiilor materialismului dialectic“. (Lenin, „Caiete filozofice“, pag. 318, ed. rusă.)

B. In opoziție cu idealismul, care afirmă că numai conștiința noastră există realmente, că lumea materială,

existența, natura nu există decât în conștiința noastră, în senzațiile noastre, în închipuirile și în ideile noastre, materialismul filosofic marxist pornește de acolo, că materia, natura, existență prezintă o realitate obiectivă, care există în afară și independent de conștiință, că materia este factorul prim, deoarece este izvorul senzațiilor, închipuirilor, conștiinței, iar conștiința este factorul secund, derivat, deoarece este reflecția materiei, reflecția existenței, că gândirea este un produs al materiei, care a ajuns în dezvoltarea sa la un grad înalt de perfecțiune și anume este un produs al creierului, iar creierul este organul gândirii, că nu se poate deci separa gândirea de materie, dacă nu vrem să cădem într' o greșeală grosolană.

„Chestiunea supremă a întregii filosofii“, — spune Engels — „este chestiunea raportului între gândire și existență, între spirit și natură... După felul cum răspundeau la această întrebare, filosofii se împărțeau în două mari tabere. Acei cari afirmau că spiritul a existat înaintea naturii... formau tabăra idealistă. Ceilalți cari socoteau natura ca factorul prim, aparțineau diferitelor școli materialiste“. (K. Marx, „Opere Alese“, vol. I, pag. 434—435, ed. germană.)

„Lumea materială, perceptibilă prin simțuri, la care aparținem noi înșine, este singura lume reală... Conștiința și gândirea noastră, oricât de transcendente ar părea ele, sunt produsul unui organ material, corporal, al creierului. Materia nu este un produs al spiritului, ci spiritul însuși nu este decât produsul suprem al materiei.“ (Ibidem, pag. 460.)

Referindu-se la chestiunea materiei și a gândirii,

Marx spune:

„Nu se poate despărți gândirea de materia, care gândește. Materia este subiectul tuturor schimbărilor“. (Ibidem, pag. 302.)

Caracterizând materialismul filosofic marxist, Lenin spune:

„Materialismul în genere recunoaște existența obiectiv reală (materia) independentă de conștiință, de simțuri, de experiență... Conștiința... nu este decât reflecția existenței, în cel mai bun caz reflecția ei aproximativ exactă (adecvată, de o precizie ideală)“. (Lenin, vol. XIII, pag. 266—267, ed. rusă.)

Și mai departe:

a) „Materia este aceea ce, acționând asupra organelor noastre de simțire, produce senzație; materia este o realitate obiectivă, care ne este dată în senzație... Materia, natura, existența, fizicul este factorul prim, iar spiritul, conștiința, senzația, psihicul este factorul secund.“ (Ibidem, pag. 119—120.)

b) „Tabloul lumii este un tablou care arată cum se mișcă materia și cum „gândește materia“. (Ibidem, pag. 288.)

c) „Creierul este organul gândirii“. (Ibidem, pag. 125.)

C. În opoziție cu idealismul, care tăgăduiește posibilitatea cunoașterii lumii și a legilor ei, care nu crede în autenticitatea cunoștințelor noastre, care nu recunoaște adevărul obiectiv și socotește că lumea este plină de „lucruri în sine“, ce nu pot fi niciodată cunoscute de știință, materialismul filosofic marxist pornește de acolo, că lumea și legile ei pot fi pe deplin cunoscute, că cunoștințele noastre despre legile naturii, verificate de experiență, de practică, sunt cunoștințe autentice, care au însemnătatea unor adevăruri obiective, că nu există în lume lucruri, cari nu pot fi cunoscute, ci există numai lucruri, care nu sunt încă cunoscute, care vor fi descoperite și cunoscute prin forțele științei și ale practicei.

Criticând teza lui Kant și a altor idealști, după care lumea și „lucrurile în sine“ nu pot fi cunoscute și apărând

cunoscuta teză a materialismului asupra autenticității cunoștințelor noastre, Engels scrie:

„Ca mai hotărâtă desmintire a acestor ca și a tuturor celorlalte schimonosiri filosofice este practica, anume experiența și industria. Dacă putem să dovedim justetea priceperii noastre a unui fenomen al naturii prin aceea că îl facem noi înșine, producându-l cu ajutorul condițiunilor lui și în plus îl mai facem să servească scopurile noastre, atunci se termină cu imperceptibilul „lucru în sine“ al lui Kant. Substanțele chimice care se produc în corpurile vegetale și animale au rămas atfel „lucruri în sine“, până când chimia organică a început să le prepare unul după altul; prin această „lucrul în sine“ a devenit un lucru pentru noi, ca de pildă substanța colorată a roabei, alizarina, pe care nu o mai obținem din rădăcinile roabei cultivată pe câmp, ci cu mult mai ieftin și mai simplu din gudronul de huilă. Sistemul solar al lui Kopernik a rămas în decurs de treisute de ani o ipoteză atât de sigură, încât puteai paria pe dânsa o sută, o mie, zecemii contra una, dar totuși o ipoteză. Când însă Leverrier (Leverie) pe baza cifrelor obținute grație acestui sistem, nu numai că a calculat necesitatea existenței unei planete necunoscute până atunci, dar a și determinat locul pe care-l ocupă aceasta pe cer, și când după aceasta Gall a descoperit cu adevărat această planetă, atunci sistemul lui Kopernik a fost dovedit.“ (K. Marx, „Opere Alese“, vol. I, pag. 436—437, ed. germană.)

Acuzând pe Bogdanov, Bazarov, Jușkevici și pe alți adepți ai lui Mah, de fideism și apărând cunoscuta teză a materialismului, după care cunoștințele noastre științifice despre legile naturii sunt autentice, că legile științei reprezintă adevărul obiectiv, Lenin spune:

„Fideismul contimporan nu respinge de loc ști-

ința, el respinge numai „pretențiile excesive“ ale științei, anume pretențiunea de a reprezenta adevărul obiectiv. Dacă există un adevăr obiectiv (cum cred materiliștii) dacă științele naturale, reflectând lumea exterioară în „experiența“ omului, sunt singurele în stare să ne dea adevărul obiectiv, atunci orice fideism este fără doar și poate respins.“ **Lenin**, vol. XIII, pag. 102, ed. rusă.)

Acestea sunt pe scurt trăsăturile caracteristice ale materialismului filosofic marxist.

E ușor de înțeles ce însemnătate enormă are extinderea principiilor materialismului filosofic asupra studiului vieții sociale, asupra studiului istoriei societății, ce însemnătate considerabilă are aplicarea acestor principii la activitatea practică a partidului proletariatului.

Dacă legătura dintre fenomenele naturii și condiționarea lor reciprocă sunt legi necesare ale dezvoltării naturii, apoi din aceasta decurge că legătura și condiționarea reciprocă a fenomenelor vieții sociale nu sunt nici ele ceva întâmplător, ci legi necesare ale dezvoltării societății.

Prin urmare viața socială, istoria societății, încetează de a fi o acumulare de „întâmplări“, căci istoria societății devine o dezvoltare necesară a societății, iar studiul istoriei societății devine știință.

Prin urmare activitatea practică a partidului proletariatului trebuie să se bazeze nu pe intențiile bune ale „persoanelor de vază“, nu pe cerințele „rațiunii“, ale „moralei universale“ ș. a. m. d., ci pe legile dezvoltării sociale, pe studiul acestor legi.

Mai departe: dacă lumea poate fi cunoscută și cunoștințele noastre despre legile dezvoltării naturii sunt cunoștințe autentice, care au însemnătatea unui adevăr obiectiv, de aci urmează că viața socială, dezvoltarea societății poate fi deasemenea cunoscută, iar datele științei despre legile de dezvoltare ale societății sunt date autentice, care au însemnătatea adevărilor obiective.

Prin urmare știința despre istoria societății, cu toată complexitatea fenomenelor vieții sociale, poate deveni o știință tot atât de exactă ca de pildă biologia, capabilă de a folosi legile de dezvoltare ale societății pentru aplicarea practică.

Prin urmare în activitatea sa practică partidul proletariatului trebuie să se călăuzească nu de oarecare motive întâmplătoare, ci de legile de dezvoltare ale societății, de concluziile practice care decurg din aceste legi.

Prin urmare socialismul dintr'un vis despre un viitor mai bun al omenirii, se transformă în știință.

Prin urmare legătura dintre știință și activitatea practică, legătura dintre teorie și practică, unitatea lor, trebuie să devină steaua călăuzitoare a partidului proletariatului.

Mai departe: dacă natura, existența, lumea materială este factorul prim, iar conștiința, gândirea este factorul secund, derivat, dacă lumea materială este o realitate obiectivă, care există independent de conștiința oamenilor, iar conștiința este o reflecție a acestei realități obiective, apoi de aci urmează că viața materială a societății, existența ei este de asemenea factorul prim, iar viața ei spirituală este factorul secund, derivat, că viața materială a societății este o realitate obiectivă, care există independent de voința oamenilor, iar viața spirituală a societății este o reflecție a acestei realități obiective, o reflecție a existenței.

Prin urmare izvorul formării vieții spirituale a societății, izvorul originii ideilor sociale, al teoriilor sociale, al concepțiilor politice, al instituțiilor politice, trebuie căutat nu în însăși ideile, teoriile, concepțiile și instituțiile politice, ci în condițiunile de viață materială ale societății, în existența socială a cărei reflecție sunt aceste idei, teorii, concepții, ș. a. m. d.

Prin urmare dacă în diferitele perioade ale istoriei societății se observă diferite idei sociale, teorii, concepții,

instituții politice, dacă sub orânduirea robiei întâlnim unele idei sociale, teorii, concepții și instituții politice, sub feudalism întâlnim altele și sub capitalism iarăși altele, apoi aceasta se explică nu prin „natura“, nu prin „însușirea“ acestor idei, teorii, concepții, instituții politice, ci prin diferitele perioade de dezvoltare socială.

După cum este existența societății, după cum sunt condițiunile de viață materială ale societății, tot așa sunt și ideile, teoriile, concepțiile politice și instituțiile politice ale acestei societăți.

În legătură cu aceasta Marx spune:

„Nu conștiința oamenilor determină existența lor, ci dimpotrivă, existența lor socială determină conștiința lor“. (K. Marx, Opere Alese, vol. I, pag. 359, ed. germană.)

Prin urmare pentru a nu greși în politică și pentru a nu se ajunge la situația de visători deșerți, partidul proletariatului trebuie să pornească în activitatea lui nu dela „principiile rațiunii omenești“ abstracte, ci dela condițiunile concrete ale vieții materiale, ale societății, ca forță hotărâtoare a dezvoltării sociale, nu dela dorințele bune ale „oamenilor mari“, ci dela nevoile reale ale dezvoltării vieții materiale a societății.

Infrângerea utopiștilor, inclusiv a narodnicilor, a anarhiștilor, a socialiștilor-revoluționari se explică între altele prin faptul, că ei nu cunoșteau rolul primordial al condițiunilor vieții materiale a societății în dezvoltarea societății și, căzuți în idealism, își fondau activitatea practică nu pe baza nevoilor de dezvoltare a vieții materiale a societății, ci independent de ele și împotriva lor, pe baza planurilor ideale și a „proiectelor universale“, rupte de viața reală a societății.

Forța și vitalitatea marxismului-leninismului constă în aceea că el se sprijină în activitatea sa practică, tocmai

pe nevoile dezvoltării vieții materiale a societății, fără a se rupe vreodată de viața reală a societății.

Din cele spuse de Marx, nu urmează însă că ideile și teoriile sociale, concepțiile politice și instituțiile politice n'au însemnatate în viața societății, că ele nu exercită o acțiune inversă asupra existenței sociale, asupra dezvoltării condițiilor materiale de viață a societății. Am vorbit aci deocamdată de **originea** ideilor sociale, a teoriilor, concepțiilor, instituțiilor politice, de **apariția** lor, am spus că viața spirituală a societății este o reflecție a condițiilor vieții sale materiale. În ce privește **însemnatatea** ideilor sociale, a teoriilor, a concepțiilor, a instituțiilor politice, în ce privește **rolul** lor în istorie, apoi materialismul istoric nu numai că nu le neagă, ci dimpotrivă, subliniază rolul și însemnatatea lor serioasă în viața societății, în istoria societății.

Ideile și teoriile sociale sunt diferite. Sunt idei și teorii vechi, care și-au trăit traiul și care servesc interesele forțelor societății, forțe care dispar. Însemnatatea lor constă în aceea că ele frânează dezvoltarea societății, progresul ei. Sunt idei și teorii noi, înaintate, care servesc interesele forțelor de avangardă ale societății. Însemnatatea lor constă în aceea că ele înlesnesc dezvoltarea societății, progresul ei și ele capătă o însemnatate cu atât mai mare, cu cât reflectă mai exact nevoile dezvoltării vieții materiale a societății.

Ideile și teoriile sociale noi nu apar decât după ce dezvoltarea vieții materiale a societății a pus în fața societății sarcini noi. Dar odată apărute, ele devin o forță din cele mai serioase, care înlesnește rezolvirea sarcinilor noi, puse de dezvoltarea vieții materiale a societății, înlesnește progresul societății. Tocmai aci și apare însemnatatea colosală a rolului organizator, mobilizator și transformator al ideilor noi, al teoriilor noi, al concepțiilor politice noi al instituțiilor politice noi. Ideile și teoriile sociale

noui de aceea și apar propriu zis, pentru că sunt necesare societății, că fără acțiunea lor organizatoare, mobilizatoare și transformatoare este **imposibilă** realizarea sarcinilor arzătoare ale dezvoltării vieții materiale a societății. Apărând pe baza nouilor sarcini puse de dezvoltarea vieții materiale a societății, nouile idei și teorii sociale își croiesc drum, devin patrimoniul maselor populare, le mobilizează, le organizează împotriva forțelor care dispar ale societății și ușurează în felul acesta răsturnarea forțelor care dispar ale societății și care frânează dezvoltarea vieții materiale a societății.

Astfel ideile și teoriile sociale, instituțiile politice, apărute pe baza sarcinilor arzătoare ale dezvoltării vieții materiale a societății, a dezvoltării existenței sociale, acționează ele înșile apoi asupra existenței sociale, asupra vieții materiale a societății, creând condițiuni necesare pentru a duce până la capăt rezolvirea sarcinilor arzătoare ale vieții materiale a societății și a face posibilă dezvoltarea ei ulterioară.

În legătură cu aceasta, Marx spune:

„Teoria devine o forță materială îndată ce cuprinde masele.“ — (K. Marx și F. Engels, vol. I. pag. 614, ed. germană.)

Prin urmare pentru a avea posibilitatea de a acționa asupra condițiunilor vieții materiale a societății și a grăbi dezvoltarea lor, a grăbi îmbunătățirea lor, partidul proletariatului trebuie să se sprijine pe o astfel de teorie socială, pe o astfel de idee socială, care oglindește just nevoile de dezvoltare a vieții materiale a societății și este de aceea capabilă să pună în mișcare masele largi ale poporului, este capabilă să le mobilizeze și să organizeze din ele marea armată a partidului proletar, armată care este gata să sfărâme forțele reacționare și să croiască drum forțelor înaintate ale societății.

Infrângerea „ekonomiștilor“ și a menșevicilor se ex-

plică între altele prin aceea, că ei recunoșteau rolul mobilizator, organizator și transformator al teoriei înaintate, al ideii înaintate și, căzuți în materialism vulgar, reduceau rolul acestora aproape la zero, prin urmare sorteau partidul la pasivitate, la vegetare.

Forța și vitalitatea marxismului-leninismului constă în aceea că el se sprijină pe o teorie înaintată, care reflectă în mod just nevoile de dezvoltare ale vieții materiale a societății, ridică teoria la înălțimea cuvenită ei și socotește de datoria lui să folosească până la capăt forța ei mobilizatoare, organizatoare și transformatoare.

Așa rezolvă materialismul istoric chestiunea raportului între existența socială și conștiința socială, între condițiunile de dezvoltare ale vieții materiale și dezvoltarea vieții spirituale a societății.

Rămâne de clarificat o chestiune: ce trebuie înțeles din punct de vedere al materialismului istoric sub „condițiunile vieții materiale a societății“, care determină în ultima instanță fizionomia societății, ideile sale, concepțiile sale, instituțiile sale politice, ș. a. m. d.

Intr'adevăr ce sunt aceste „condițiuni ale vieții materiale a societății“, care sunt trăsăturile lor distinctive?

Fără îndoială, noțiunea de „condițiuni ale vieții materiale a societății“ cuprinde, înainte de toate, natura care înconjoară societatea, mediul geografic, care este una din condițiile necesare și permanente ale vieții materiale a societății și care de sigur influențează asupra dezvoltării societății. Care este rolul mediului geografic în dezvoltarea societății? Nu este oare mediul geografic aceea forță principală care determină fizionomia societății, caracterul orânduirii sociale a oamenilor și trecerea dela o orânduire la alta?

Materialismul istoric dă la această întrebare un răspuns negativ.

Mediul geografic este incontestabil una din condițiu-

nile necesare și permanente ale dezvoltării societății și el influențează, de sigur, asupra dezvoltării societății, grăbește sau încetinează mersul dezvoltării societății. Dar influența lui nu este o influență **determinantă** deoarece schimbările și dezvoltarea societății au loc incomparabil mai repede, decât schimbările și dezvoltarea mediului geografic. În decurs de trei mii de ani au putut să se succedă în Europa trei diferite orânduirii sociale: orânduirea comunei primitive, orânduirea robiei, orânduirea feudală, iar în partea de Est a Europei, în U. R. S. S., s'au succedat chiar patru orânduirii sociale. Or, în aceeaș, perioadă, condițiunile geografice în Europa sau nu s'au schimbat de loc, sau s'au schimbat într'o măsură atât de neînsemnată, încât geografia se abține chiar de a vorbi despre aceasta. E și de înțeles. Pentru schimbări cât de cât serioase, în mediul geografic, e nevoie, de milioane de ani, pe când pentru schimbările chiar cele mai serioase în orânduirea socială a oamenilor ajunge câteva sute sau vre-o două mii de ani.

De aci urmează că mediul geografic nu poate fi cauza principală, cauza **determinantă** a dezvoltării sociale, căci ceea ce rămâne aproape neschimbat în decurs de zeci de mii de ani, nu poate fi cauza principală a dezvoltării a ceea ce trece prin schimbări radicale în decurs de sute de ani.

Apoi, fără îndoială, că creșterea populației, gradul de desime a populației, întră deasemenea în noțiunea „condițiunilor vieții materiale a societății“, căci oameni formează elementul necesar al condițiunilor vieții materiale a societății, și fără un anumit minimum de oameni nu poate fi nici o viață materială a societății. Nu este oare creșterea populației aceea forță principală, care determină caracterul orânduirii sociale a oamenilor?

Materialismul istoric dă la această întrebare deasemenea un răspuns negativ.

De sigur, creșterea populației are influență asupra dezvoltării societății, ușurează sau încetinează dezvoltarea societății, dar ea nu poate fi forța principală a dezvoltării societății și influența ei asupra dezvoltării societății nu poate fi o influență **determinantă**, deoarece creșterea populației prin sine însăși nu dă cheia pentru explicarea faptului de ce cutare orânduire socială este succedată tocmai de cutare nouă orânduire și nu de oarecare alta, de ce orânduirea comunei primitive este succedată tocmai de orânduirea robiei, orânduirea robiei de cea feudală, cea feudală de cea burgheză și nu de oarecare altă orânduire.

Dacă creșterea populației ar fi forța determinantă a dezvoltării sociale, atunci o desime mai mare a populației ar fi trebuit să dea naștere, în mod obligatoriu, la un tip de orânduire socială corespunzător superior. În realitate însă aceasta nu se observă. Desimea populației în China este de patru ori mai mare decât în Statele Unite ale Americii, totuși Statele-Unite ale Americii se găsesc la un nivel mai ridicat din punct de vedere al dezvoltării sociale, decât China, căci în China tot mai domnește orânduirea semi-feudală, pe când Statele Unite ale Americii au ajuns de mult la stadiul superior de dezvoltare al capitalismului. Desimea populației în Belgia este de 19 ori mai mare decât în Statele Unite ale Americii și de 26 ori mai mare decât în U. R. S. S., totuși Statele Unite ale Americii se găsesc la un nivel mai ridicat decât Belgia din punct de vedere al dezvoltării sociale, iar față de U. R. S. S. Belgia a rămas înapoi cu o întreagă epocă istorică, căci în Belgia domnește orânduirea capitalistă, pe când U. R. S. S. a terminat de acum cu capitalismul și a stabilit la dânsa orânduirea socialistă.

De aci urmează că creșterea populației nu este și nu poate fi forța principală a dezvoltării societății, forța care **determină** caracterul orânduirii sociale, fizionomia societății.

Care este deci, în cazul de față, forța principală — în sistemul condițiunilor vieții materiale a societății — care determină fizionomia societății, caracterul orânduiri sociale, dezvoltarea societății dela o orânduire la alta?

Materialismul istoric socotește că această forță este **modul de obținere a mijloacelor de trai** necesare existenței oamenilor, **modul de producție a bunurilor materiale:** hrană, îmbrăcăminte, încălțăminte, locuință, combustibil, unelte de producție, etc. necesare pentru ca societatea să poată trăi și să se desvolte.

Pentru a trăi trebuie să avem hrană, îmbrăcăminte, încălțăminte, locuință, combustibil și altele; pentru a avea aceste bunuri materiale trebuie să le producem și pentru a le produce trebuie să avem unelte de producție cu ajutorul cărora oamniile produc hrană, îmbrăcăminte, încălțăminte, locuință, combustibil, etc., trebuie să știm a produce aceste unelte, trebuie să știm a întrebuița aceste unelte.

Uneltele de producție cu ajutorul cărora se produc bunurile materiale, **oamenii** care pun în mișcare uneltele de producție și produc bunuri materiale datorită unei anumite **experiențe în producție și deprinderii de a munci**, toate aceste elemente la un loc constituiesc **forțele de producție** ale societății.

Însă forțele de producție nu formează decât o singură latură a producției, o singură latură a modului de producție, aceea latură care exprimă atitudinea oamenilor față de obiectele și față de forțele naturii, care sunt folosite pentru a produce bunuri materiale. Cealaltă latură a producției, cealaltă latură a modului de producție o formează relațiile între oameni în procesul de producție, **relațiile de producție între oameni**. Oamenii duc luptă cu natura și folosesc natura pentru a produce bunuri materiale, nu izolați unii de alții, nu ca indivizi rupți unii de alții, ci în comun, în grupe, în societăți. De aceea producția este întotdeauna și

în toate condițiunile o producție socială. În producția bunurilor materiale, oamenii stabilesc între ei cutare sau cutare relații reciproce înlăuntrul producției, cutare sau cutare relații de producție. Aceste relații pot fi, relații de colaborare și de ajutor reciproc între oameni cari nu sunt exploatați, ele pot fi relații de stăpânire și de supunere, ele pot fi în sfârșit relații de trecere dela o formă de relații de producție la alta. Inșă oricare ar fi caracterul pe care-l îmbracă relațiile de producție, ele sunt întotdeauna și sub toate orânduiri un element al producției, tot atât de necesar că și forțele de producție ale societății.

„În producție“, spune Marx, „oamenii nu acționează numai asupra naturii, ci și unii asupra altora. Ei nu produc decât cooperând într'un anumit chip și schimbând între ei activitățile lor. Pentru a produce, oamenii întră în anumite legături și relațiuni unii cu alții și numai în cadrul acestor legături și relații sociale are loc acțiunea lor asupra naturii, are loc producția.“ (K. Marx și F. Engels, vol. I, pag. 261, ed. germană.)

Prin urmare, producția, modul de producție înglobează atât forțele de producție ale societății, cât și relațiile de producție între oameni, fiind astfel incarnarea unității lor în procesul de producție al bunurilor materiale.

Una din particularitățile producției constă în aceea că nu se oprește nici odată pentru o perioadă lungă la un singur punct și că se găsește totdeauna în stare de schimbare și de dezvoltare, iar schimbările în modul de producție provoacă inevitabil schimbarea întregii orânduiri sociale, a idealor sociale, a concepțiilor politice, a instituțiilor politice, provoacă prefacerea întregului sistem social și politic. Pe diferite trepte de dezvoltare, oamenii se folosesc de diferite moduri de producție, sau mai simplu vorbind, oamenii duc un mod de viață diferit. În comuna

primitivă există un mod de producție, în orânduirea robiei există un alt mod de producție, sub feudalism un al treilea mod de producție ș. a. m. d. Potrivit cu această diferă și orânduirea socială a oamenilor, viața lor spirituală, concepțiile lor, instituțiile lor politice.

Cum este modul de producție al societății, așa este în fond și societatea însăși, așa sunt ideile și teoriile ei, concepțiile și instituțiile ei politice.

Sau mai simplu vorbind: cum este modul de viață al oamenilor, așa este și modul lor de gândire.

Aceasta înseamnă că istoria societății este, înainte de toate, istoria dezvoltării producției, istoria modurilor de producție care se succed de-a lungul veacurilor, istoria dezvoltării forțelor de producție și a relațiilor de producție între oameni.

Prin urmare istoria dezvoltării societății este totodată istoria a înșiși producătorilor de bunuri materiale, istoria maselor celor ce muncesc, care sunt forțele fundamentale ale procesului de producție și care produc bunurile materiale necesare existenței societății.

Prin urmare știința istorică, dacă vrea să fie o adevărată știință, nu mai poate să reducă istoria dezvoltării sociale la acțiunile regilor și ale șefilor de armată, la acțiunea „cuceritorilor“ și ale „subjugătorilor“ de state, ci trebuie înainte de toate să se ocupe cu istoria producătorilor de bunuri materiale, cu istoria maselor celor ce muncesc, cu istoria popoarelor.

Prin urmare cheia cu ajutorul căreia putem studia legile istoriei societății trebuie căutată nu în capetele oamenilor, nu în concepțiile și ideile societății, ci în modul de producție practicat de societate în fiecare perioadă istorică dată, în economia societății.

Prin urmare sarcina primordială a științei istorice este a studia și a descoperi legile producției, legile de dezvoltare

tare a forțelor de producție și a relațiilor de producție, legile de dezvoltare economică a societății.

Prin urmare partidul proletariatului, dacă vrea să fie un adevărat partid, trebuie să cunoască înainte de toate legile de dezvoltare a producției, legile de dezvoltare economică a societății.

Prin urmare pentru a nu greși în politică, partidul proletariatului trebuie să pornească atât în alcătuirea programului său, cât și în activitatea sa practică, înainte de toate dela legile de dezvoltare a producției, dela legile de dezvoltare economică a societății.

A doua particularitate a producției constă în aceea că schimbările și dezvoltarea ei încep întotdeauna cu schimbările și dezvoltările forțelor de producție, înainte de toate, cu schimbările și dezvoltarea uneltelor de producție. Forțele de producție sunt așa dar elementul cel mai mobil și revoluționar al producției. La început se schimbă și se dezvoltă forțele de producție ale societății, iar apoi în **funcție** de aceste schimbări și **în conformitate cu ele**, se schimbă relațiile de producție între oameni, relațiile economice între oameni. Aceasta nu înseamnă însă că relațiile de producție nu influențează asupra dezvoltării forțelor de producție și că acestea din urmă nu depind de cele dintâiu. Relațiile de producție dezvoltându-se în funcție de dezvoltarea forțelor de producție, acționează la rândul lor asupra dezvoltării forțelor de producție, accelerând-o sau încetinind-o. Aci trebuie notat că relațiile de producție nu pot prea mult timp rămâne în urmă față de creșterea forțelor de producție și să se găsească în contradicere cu această creștere, deoarece forțele de producție nu se pot dezvolta în plin decât în cazul dacă relațiile de producție corespund caracterului, stării forțelor de producție și dau câmp liber dezvoltării forțelor de producție. De aceea, oricât ar rămâne în urmă relațiile de producție față de dezvoltarea forțelor de producție, ele

trebuie, mai de vreme sau mai târziu, să corespundă și într'adevăr ajung să corespundă nivelului de dezvoltare al forțelor de producție, caracterului forțelor de producție. În caz contrariu, am avea o călcare fundamentală a unității forțelor de producție, am avea o ruptură în ansamblul producției, o criză în producție, o distrugere a forțelor de producție.

Un exemplu de necorespondere al relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție, un exemplu de conflict între ele, sunt crizele economice în țările capitaliste, unde proprietatea privată capitalistă asupra mijloacelor de producție se găsește în contradicție strigătoare cu caracterul social al procesului de producție, cu caracterul forțelor de producție. Ca un rezultat al acestei necorespunderi sunt crizele economice, care duc la distrugerea forțelor de producție, iar această necorespondere însăși este baza economică a revoluției sociale, a cărei menire este să distrugă relațiile de producție actuale și să creeze altele noi, corespunzătoare caracterului forțelor de producție.

Și din contră, o pildă a corespunderii depline a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție este economia socialistă din U. R. S. S., unde proprietatea socială asupra mijloacelor de producție se găsește în deplină corespundere cu caracterul social al procesului de producție și unde, de aceea, nu au loc nici crize economice, nici distrugerea forțelor de producție.

Prin urmare forțele de producție sunt nu numai elementul cel mai mobil și mai revoluționar al producției. Ele sunt totodată și elementul determinant al dezvoltării producției.

După cum sunt forțele de producție, așa trebuie să fie și relațiile de producție.

Dacă starea forțelor de producție arată cu ce unelte de producție produc oamenii bunurile materiale ce le

sunt necesare, apoi starea relațiilor de producție arată de acum în posesiunea cui se găsesc **mijloacele de producție** (pământul, pădurile, apele, subsolul, materiile prime, uneltele de producție, clădirile întreprinderilor, mijloacele de transport și comunicație și altele), arată la dispoziția cui se găsesc mijloacele de producție, la dispoziția întregii societăți sau la dispoziția indivizilor grupelor, și claselor, cari le folosesc pentru exploatarea altor indivizi, grupe, clase.

Iată un tablou schematic al dezvoltării forțelor de producție din timpurile vechi până în zilele noastre. Trecerea dela uneltele grosolane de piatră la arc și săgeți și potrivit cu asta, trecerea dela vânătorie la domesticirea animalelor și creșterea pimitivă a vitelor; trecerea dela uneltele de piatră la uneltele de metal (topor de fier, plug primitiv cu brăzdar de fier și altele), și potrivit cu aceasta, trecerea la cultivarea plantelor și la agricultură, perfecționarea mai departe a uneltelor de metal pentru prelucrarea materialelor, trecere la ferăria cu foale și la olărie și potrivit cu aceasta dezvoltarea meșteșugărilor, separarea meșteșugurilor de agricultură, dezvoltarea producției independente a meșteșugurilor și apoi cea a manufacturii; trecerea dela uneltele de producție meșteșugărești la mașină și transformarea producției meșteșugărești și de manufactură în industria cu mașini, trecerea la sistemul mașinilor și apariția marelui industriei moderne mecanizate, acesta este tabloul general foarte necomplet al dezvoltării forțelor de producție ale societății în decursul istoriei omenirii. Se înțelege că dezvoltarea și perfecționarea uneltelor de producție au fost făcute de oameni, care au legături cu producția și nu independent de oameni, prin urmare, odată cu schimbarea și dezvoltarea uneltelor de producție, s'au schimbat și s'au dezvoltat oamenii, ca elementul cel mai important al forțelor de producție, s'a schimbat și s'a dezvoltat experiența lor în producție, deprinderea lor de a munci, priceperea lor de a întrebui-

ința uneltele de producție.

Potrivit cu schimbarea și dezvoltarea forțelor de producție ale societății în decursul istoriei, s'au schimbat și s'au dezvoltat relațiile de producție între oameni, relațiile lor economice.

Istoria cunoaște cinci tipuri **fundamentale** de relații de producție: comuna primitivă, robia, orânduirea feudală, orânduirea capitalistă, orânduirea socialistă.

În orânduirea comunei primitive, baza relațiilor de producție o formează proprietatea socială asupra mijloacelor de producție. Aceasta corespunde în fond caracterului forțelor de producție din aceea perioadă. Uneltele de piatră, ca și arcul și săgețile, care au apărut mai târziu, excludeau posibilitatea de a lupta izolat împotriva forțelor naturii și animalelor sălbatice. Pentru a culege fructe în pădure, pentru a prinde pești în apă, pentru a construi o oarecare locuință, oamenii erau nevoiți să lucreze în comun dacă nu vroiau să moară de foame, să cadă pradă animalelor sălbatice sau triburilor vecine. Munca în comun duce la proprietatea comună asupra mijloacelor de producție, cât și asupra produselor producției. Aci nu există încă noțiunea de proprietate privată asupra mijloacelor de producție, dacă nu socotim proprietatea personală asupra unor unelte de producție, care sunt totodată arme de aărare împotriva animalelor sălbatice. Aci nu este exploatare, nu sunt clase.

În orânduirea robiei, baza relațiilor de producție o formează proprietatea stăpânului de robi asupra mijloacelor de producție, cât și asupra lucrătorului din producție, asupra robului pe care-l poate vinde, cumpăra, ucide ca pe o vită. Astfel de relații de producție corespund în fond stării forțelor de producție din această perioadă. În locul uneltelor de piatră, oamenii au acum la dispoziția lor unelte de metal, în locul unei economii primitive și mizere, bazată pe vânat, care nu cunoștea nici creșterea

vitelor, nici agricultura, s'a trecut la creșterea vitelor, la agricultură, la meșteșuguri, la diviziunea muncii între aceste ramuri de producție, a apărut posibilitatea schimbului de produse între indivizi și grupuri, posibilitatea de a acumula bogății în mâinile unui număr restrâns de oameni, adevărata acumulare a mijloacelor de producție în mâinile minorității, posibilitatea ca minoritatea să-și supună majoritatea și prefacerea membrilor majorității în robi. Aci nu mai este munca comună și liberă a tuturor membrilor societății în procesul de producție, aci domnește munca forțată a robilor exploatați de către stăpânii de robi care nu muncesc. De aceea nu există nici proprietatea comună asupra mijloacelor de producție, nici asupra produselor producției. Ea este înlocuită cu o proprietate privată. Aci stăpânul de robi este cel dintâiu și principalul proprietar, proprietarul absolut.

Bogați și săraci, exploatare și exploatați, unii care au toate drepturile și alții care n'au nici unul, lupă de clasă crâncenă între ei, acesta este tabloul orânduirii robiei.

În orânduirea feudală, baza relațiilor de producție o formează proprietatea feudalului asupra mijloacelor de producție și proprietatea necompletă asupra lucrătorului din producție, asupra iobagului pe care feudalul nu-l mai poate omorî, dar ce care-l poate vinde, cumpăra. Alături de proprietatea feudală există proprietatea individuală a țaranului și a meseriașului asupra uneltelor de producție și asupra gospodăriei lui private, bazată pe munca personală. Astfel de relații de producție corespund în fond stării forțelor de producție din perioada aceasta. Perfecționarea mai departe a topirii și a prelucrării fierului, răspândirea plugului de fier și a răsboiului de țesut, dezvoltarea pe mai departe a agriculturii, a grădinaritului, a fabricării vinului, a fabricării untului, apariția întreprinderilor de manufactură alături de atelierele meseriașilor, acestea sunt trăsăturile caracteristice ale stării forțelor de producție.

Nouile forțe de producție cer ca lucrătorul să aibă o oarecare inițiativă în producție, o înclinare spre muncă, un interes pentru muncă. De aceea feudalul renunță la rob, ca la unul ce nu este interesat în muncă și cu totul lipsit de inițiativă și preferă să aibă de a face cu iobagul, care are gospodăria sa proprie, uneltele de producție proprii, și care are un oarecare interes pentru muncă, necesar pentru a cultiva pământul și a plăti feudalului în natură, din recolta sa.

Proprietatea privată continuă a se desvolta mai departe. Exploatarea este aproape tot atât de crâncenă ca și sub orânduirea robiei, ea este numai întrucâtva atenuată. Lupta de clasă între exploatare și exploați formează trăsătura fundamentală a orânduirii feudale.

În orânduirea capitalistă, baza relațiilor de producție o formează proprietatea capitalistă asupra mijloacelor de producție, când nu mai există proprietatea asupra muncitorilor din producție, asupra muncitorilor salariați, pe care capitalistul nu mai poate nici să-i ucidă nici să-i vândă, căci sunt desrobiți de depedența personală, dar sunt lipsiți de mijloace de producție și pentru a nu muri de foame, sunt nevoiți să-și vândă forța de muncă capitalistului și să poarte jugul exploatării. Alături de proprietatea capitalistă asupra mijloacelor de producție există, și în primele timpuri este larg răspândită, proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, proprietate bazată pe munca personală a țaranului și a meseriașului eliberați de iobăgie. În locul atelierelor meseriașilor și întreprinderilor de manufactură au apărut fabrici și uzine uriașe, înzestrate cu mașini, în locul moșiilor nobililor, cultivate cu mijloacele de producție primitive ale țăranilor, au apărut mari exploatațiuni capitaliste gospodărite pe baza agrotehnice și înzestrate cu mașini agricole.

Nouile forțe de producție cer ca lucrătorii din producție să fie mai culți și mai inteligenți decât iobagii abru-

tizați și ignoranți, să fie capabili a cunoaște mașina și a o întrebuința în mod just. De aceea capitaliștii preferă să aibă de a face cu muncitori salariați, eliberați de legăturile iobașe, destul de culți pentru a întrebuința în mod just mașinile.

Dar desvoltând până la proporții colosale forțele de producție, capitalismul s'a încurcat în contradicții de ne-soluționat pentru el. Producând tot mai multe mărfuri și scăzând prețurile mărfurilor, capitalismul agravează concurența, ruinează masa de mici și mijlocași proprietari privați, îi prefacă în proletari și micșorează puterea lor de cumpărare, ceea ce face ca desfacerea mărfurilor produse să devină imposibilă. Lărgind însă producția și adunând milioane de muncitori în fabrici și uzine uriașe, capitalismul imprimă un caracter social procesului de producție și prin însăși aceasta sapă propria sa temelie, deoarece caracterul social al procesului de producție cere proprietate socială asupra mijloacelor de producție; pe când proprietatea asupra mijloacelor de producție rămâne o proprietate capitalistă privată, incompatibilă cu caracterul social al procesului de producție.

Aceste contradicții de neîmpăcat între caracterul forțelor de producție și relațiile de producție se manifestă în crize periodice de supraproducție, când capitaliștii negăsind cumpărători solvabili, din cauza ruinării masei populației, ruinare pricinuită de înșiși capitaliști, sunt siliți să dea foc produselor, să nimicească mărfurile gata, să oprească producția, să distrugă forțele de producție, pe când milioane de oameni sunt nevoiți să sufere consecințele somajului și foame, nu pentru că lipsesc mărfuri, ci pentru că au fost produse prea multe mărfuri.

Aceasta înseamnă că relațiile de producție capitaliste au încetat să corespundă stării forțelor de producție ale societății și au intrat în contradicții de neîmpăcat cu ele.

Aceasta înseamnă că capitalismul poartă în pânțele

său revoluția, chemată să înlocuiască proprietatea capitalistă actuală asupra mijloacelor de producție cu proprietatea socialistă.

Aceasta înseamnă că lupta de clasă, din cele mai ascuțite, între exploatare și exploatați, constituie trăsătura fundamentală a orânduirii capitaliste.

În orânduirea socialistă, care este înfăptuită deocamdată numai în U. R. S. S., baza relațiilor de producție o formează proprietatea socială asupra mijloacelor de producție. Aci nu mai sunt nici exploatare, nici exploatați. Produsele sunt repartizate după muncă, conform principiului: „Cine nu muncește, nu mănâncă“. Relațiile reciproce ale oamenilor în procesul de producție sunt caracterizate aci ca relații de colaborare tovarășească și de ajutor reciproc socialist între muncitorii eliberați de exploatare. Aci relațiile de producție sunt în perfectă corespundere cu starea forțelor de producție, căci caracterul social al procesului de producție este întărit prin proprietatea socială asupra mijloacelor de producție.

De aceea producția socialistă în U. R. S. S. nu cunoaște crize periodice de supraproducție, nici toate absurditățile legate de acestea.

De aceea forțele de producție se dezvoltă aci într'un ritm accelerat, deoarece relațiile de producție care corespund acestora, dau curs liber acestei dezvoltări.

Acesta este tabloul dezvoltării relațiilor de producție între oameni, în decursul istoriei omenirii.

Aceasta este dependența dezvoltării relațiilor de producție, față de dezvoltarea forțelor de producție ale societății, înainte de toate față de dezvoltarea uneltelor de producție, dependență care face ca schimbările și dezvoltarea forțelor de producție să ducă, mai de vreme sau mai târziu, la schimbări și la dezvoltarea corespunzătoare a relațiilor de producție.

„Intrebuințarea și crearea mijloacelor de muncă,

spune Marx (prin „mijloace de muncă“, Marx înțelege în primul rând uneltele de producție. — Nota red.), deși în formă embrionară sunt proprii, de acum, unor specii de animale, este trăsătura caracteristică, specifică procesului muncii omenești și de aceea Franklin definește pe om ca . . . un animal care fabrică unelte. Aceeași importanță pe care o are structura oaselor fosile pentru cunoașterea organizării speciilor animale dispărute, o au și rămășițele mijloacelor de muncă pentru aprecierea formațiilor socialo-economice dispărute. Epocile economice nu se deosebesc prin ceace se produce, dar prin felul cum și cu ce mijloace de muncă se produce . . . Mijloacele de muncă nu sunt numai un criteriu al dezvoltării forței de muncă omenești, ci și un indiciu al relațiilor sociale, în care se face munca.“ (K. Marx, „Capitalul“, vol. I, Moscova—Leningrad, 1932, pag. 187—188, ed. germană.)

Și mai departe:

„Relațiile sociale sunt strâns legate de forțele de producție. Căpătând noi forțe de producție, oamenii își schimbă modul de producție, iar odată cu schimbarea modului de producție, a modului de asigurare a vieții lor, ei schimbă toate relațiile lor sociale. Moara de mână vă dă societatea cu suzeranii (feudalii. — Nota red.) în frunte, moara de aburi — societatea cu capitaliștii industriali.“ (K. Marx și F. Engels, vol. V, pag. 364, ed. rusă.)

„Trăim în mijlocul unei continue mișcări de creștere a forțelor de producție, de distrugere a relațiilor sociale, de formare a ideilor; imobilă nu este decât abstracția mișcării.“ (Ibidem, pag. 91.)

Definind materialismul istoric, formulat în „Manifestul Partidului Comunist“, Engels spune:

„Producția economică și structura socială, care

rezultă în mod inevitabil dintr'ânsa, formează în fiecare epocă istorică temelia istoriei politice și intelectuale a acestei epoci . . . Potrivit cu aceasta, întreaga istorie (dela disolvarea proprietății comune primitive asupra pământului) a fost o istorie a luptei de clasă, a luptei între clasele exploatate și cele exploatoare, între clasele stăpânite și cele stăpânitoare, pe diferitele trepte de desolvare socială . . . Această luptă a atins însă astăzi o treaptă, când clasa exploatată și asuprită (proletariatul) nu se mai poate elibera de clasa care o exploatează și o asuprește (burghezia), fără a nu elibera în acelaș timp și pentru totdeauna de exploatare, asuprire și luptă de clasă, întreaga societate.“ (Prefața lui Engels la ediția germană a „Manifestului Partidului Comunist“, ed. română).

A treia particularitate a producției constă în aceea, că noile forțe de producție și relațiile de producție, care corespund primelor, apar nu în afara orânduirii vechi, nu după dispariția acesteia, ci în sânul orânduirii vechi; ele apar nu ca o urmare a activității premeditate, conștiente a oamenilor, ci apar în mod spontan, inconștient, independent de voința oamenilor. Ele apar în mod spontan și independent de voința oamenilor din două motive:

În primul rând, pentru că oamenii nu sunt liberi în alegerea cutărui sau cutărui mod de producție, căci fiecare generație nouă, când intră în viață, găsește forțe de producție și relații de producție de acum gata, ca rezultat al muncii generațiilor precedente, datorită cărui fapt ea trebuie să accepte la început tot ce găsește gata în domeniul producției și să se adapteze la aceasta, pentru a avea posibilitatea de a produce bunuri materiale.

În al doilea rând, pentru că oamenii perfecționând cutare sau cutare unealtă de producție, cutare sau cutare element al forțelor de producție, ei nu sunt conștienți de rezultatele sociale pe care aceste perfecționări trebuie să le

aducă; ci nu le înțeleg și nu se gândesc la ele, ci numai la interesele lor zilnice, cum să-și ușureze munca și să obțină vre-un avantaj nemijlocit și pipăibil pentru sine.

Când unii membrii ai societății comunei primitive treceau treptat și pe dibuite dela uneltele de piatră la uneltele de fier, ei de sigur nu știau și nu se gândeau la ce rezultate **sociale** va duce această inovație, nu înțelegeau și nu erau conștienți de faptul că trecerea la uneltele de metal înseamnă o revoluție în producție, că aceasta va duce, la urma urmei, la orânduirea robiei; ei vroiau pur și simplu să-și înlesnească munca și să obțină un avantaj imediat și pipăibil, activitatea lor conștientă se limita la marginile strâmte ale acestui avantaj personal de zi cu zi.

Când în perioada orânduirii feudale, tânăra burghezie din Europa a început să construiască alături de atelierelor mici de meseriași, mari întreprinderi de manufactură și făcea astfel să progreseze forțele de producție ale societății, ea, de sigur, nu știa și nu se gândea la ce urmări **sociale** va duce această inovație, ea nu-și dădea seama și nu înțelegea că această „mică“ inovațiune va duce la o astfel de regrupare a forțelor sociale, care va trebui să se termine printr'o revoluție, atât împotriva puterii regești, a cărei bunăvoință o aprecia atât de mult, cât și împotriva nobililor în rândurile cărora visau adeseori să nimerească cei mai buni reprezentanți ai ei; ea vroia pur și simplu să ieftinească producția mărfurilor, să arunce mai multe mărfuri pe piețele Asiei și ale Americii de abia descoperite și să realizeze mai multe profituri; activitatea ei conștientă se limita la cadrul strâmt al acestei practici zilnice.

Când capitaliștii ruși, împreună cu capitaliștii străini, introduceau în mod intens în Rusia marea industrie mecanizată modernă, fără a se atinge de țarism și lăsând pe țărani pradă moșierilor, ei de sigur nu știau și nu se gândeau la ce urmări **sociale** va duce această creștere serioasă a forțelor de producție, ei nu-și dădeau seama și nu înțe-

legeau că acest salt serios în domeniul forțelor de producție ale societății va duce la o astfel de regrupare a forțelor sociale, care va da posibilitate proletariatului să se unească cu țărănimea și să săvârșească revoluția socialistă victorioasă; ei vroiau pur și simplu să lărgească până la extrem producția industrială, să pună stăpânire pe piața imensă internă, să devină monopolști și să stoarcă din economia națională cât mai mult profit; activitatea lor conștientă nu trecea dincolo de interesele lor strâmt practice de zi cu zi.

Potrivit cu aceasta, Marx spune:

„In producția socială a vieții lor (adică în producția bunurilor materiale necesare vieții oamenilor. — Nota Red.), oamenii intră în relații determinate, necesare, **independente** de voința lor, relații de producție, care corespund unei anumite trepte de dezvoltare a forțelor lor materiale de producție.“ — (K. Marx, Opere Alese, vol. I, pag. 359, ed. germană.)

Aceasta nu înseamnă însă că schimbarea relațiilor de producție și trecerea dela vechile relații de producție la altele noi, se produce neted, fără conflicte, fără sguiduri. Dimpotrivă o astfel de trecere are loc de obicei pe calea răsturnării revoluționare a vechilor relații de producție și a stabilirii altora noi. Până la o anumită perioadă, dezvoltarea forțelor de producție și schimbările în domeniul relațiilor de producție se produc în mod spontan, independent de voința oamenilor. Dar aceasta numai până la un anumit moment, până la momentul când forțele de producție, care au apărut și se dezvoltă, vor fi destul de coapte. După ce noile forțe de producție s'au copt, relațiile de producție existente și clasele dominante care le personifică, se transformă în aceea barieră „de netrecut“, care poate fi înlătuartă din drum numai cu activitatea conștientă a claselor noi, prin acțiunile violente ale acestor clase, prin revoluție. Aci apare cât se poate de viu

rolul imens al nouilor idei sociale, al nouilor instituții politice, al nouilor puteri politice chemate a suprima prin forță vechile relații de producție. Pe baza conflictului dintre nouele forțe de producție și vechile relații de producție, pe baza nouilor nevoi economice ale societății iau naștere noi idei sociale; nouile idei organizează și mobilizează masele, masele se unesc într-o nouă armată politică, creiază o nouă putere revoluționară și o folosesc pentru a suprima cu forța vechea stare de lucruri în domeniul relațiilor de producție și a stabili o nouă stare de lucruri. Procesul spontan de dezvoltare cedează locul activității conștiente a oamenilor, dezvoltarea pașnică — revoluției violente, evoluția — revoluției.

„Proletariatul, spune K. Marx, în lupta lui împotriva burgheziei se unește în mod necesar ca clasă... se preface printr-o revoluție în clasă dominantă și, ca clasă dominantă, desființează cu forța vechile relații de producție.“ („Manifestul Partidului Comunist“, 1935, pag. 40—41, ed. română.)

Și mai departe:

a) „Proletariatul se va servi de dominațiunea sa politică pentru a smulge pas cu pas burgheziei întregul capital, pentru a centraliza toate uneltele de producție în mâinile statului, adică în mâinile proletariatului organizat ca clasă dominantă și pentru a mări cât se poate mai repede cantitatea forțelor de producție.“ (Ibidem, pag. 39.)

b) „Violența este moașa oricărei societăți vechi, când aceasta poartă în pânțelele său o societate nouă.“ (K. Marx, „Capitalul“, vol. I, pag. 791, ed. germană.)

Iată definiția genială a esenței materialismului istoric, dată de Marx în anul 1859 în „Prefața“ istorică la celebra lui carte „Critica economiei politice“.

„In producția socială a vieții lor, oamenii intră în relații determinate, necesare, independente de voința lor, relații de producție, care corespund unei anumite trepte de dezvoltare a forțelor materiale de producție. Totalitatea acestor relații de producție constituie structura economică a societății, baza reală pe care se ridică o suprastructură juridică și politică și căreia îi corespund anumite forme de conștiință socială. Modul de producție al vieții materiale determină procesul vieții sociale, politice și spirituale în general. Nu conștiința oamenilor determină existența lor, ci invers, existența lor socială determină conștiința lor. Pe o anumită treaptă a dezvoltării lor, forțele materiale de producție ale societății vin în contradicție cu relațiile de producție existente, sau — ceea ce este numai o expresie juridică a acestora — cu relațiile de proprietate înăuntrul cărora ele se dezvoltaseră până atunci. Din forme de dezvoltare a forțelor de producție, aceste relații se prefac în lanțuri ale lor. Atunci se deschide epoca revoluției sociale. Schimbarea bazei economice provoacă prefacerea mai înceată sau mai rapidă a întregii suprastructuri uriașe. La cercetarea unor astfel de prefaceri trebuie să se facă întotdeauna deosebire între prefacerea materială a condițiilor economice de producție, prefacere care poate fi constatată cu o precizie proprie științelor naturale, și între formele juridice, politice, religioase, artistice, sau filozofice, cu un cuvânt ideologice, sub care oamenii devin conștienți de acest conflict și luptă împotriva lui. După cum un individ nu poate fi apreciat după cele ce gândește el despre sine, tot astfel o asemenea epocă de prefacere nu poate fi apreciată după conștiința ei. Dimpotrivă, această conștiință trebuie explicată prin contradicțiile vieții materiale, prin conflictul ce există între forțele de producție ale

societății și relațiile de producție. O formațiune socială nu piere niciodată înainte de a se fi dezvoltat toate forțele de producție pentru care ea este destul de largă, iar relațiile de producție noi și superioare nu le iau locul niciodată, înainte de a se fi coapt condițiunile lor materiale de existență în sânul însuși al vechii societăți. De aceea omenirea își pune întotdeauna numai sarcini, pe care le poate rezolva, căci privind mai de aproape, vom găsi totdeauna că problema însăși se ivește numai atunci, când condițiile materiale ale rezolvirii ei există de acum sau cel puțin se află în proces de devenire.“ (K. Marx, Opere Alese, vol. I, pag. 359X360, ed. germană.)

Așa stau lucrurile cu materialismul marxist aplicat la viața socială, aplicat la istoria societății.

Acestea sunt trăsăturile fundamentale ale materialismului dialectic și istoric.

Din aceasta se vede ce bogăție teoretică a apărut Lenin pentru partid, împotriva atentatelor făcute de revizionisti și de elementele degenerate și ce însemnătate mare a avut apariția cărții lui Lenin: „**Materialism și empirio-criticism**“, pentru dezvoltarea partidului nostru.

1951 FEB. 1

1951 FEB.

1951 FEB. 20

1951 MAR. 8

1951 MAR. 13

1951 MAR. 23

1951 MAR. 31

27 AUG. 1958

**TIPOGRAFIA HORIA
TIMIȘOARA**

Prețul 60 Lei